

Д.В. Ляпін, канд. техн. наук, ст. наук. співр.

**НАЛЕЖНЕ ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ГОЛОВНИЙ ЧИННИК
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ**

Статтю присвячено розгляду впливу державного управління на національну конкурентоспроможність, проаналізовано фактори конкурентоспроможності та сфери основної уваги державної влади на різних стадіях економічного розвитку країни. Показана можливість використання для оцінки впливу державного управління на конкурентоспроможність методики оцінки індексу інвестиційного клімату.

The article is sanctified to consideration of influence of state administration on a national competitiveness, the factors of competitiveness and sphere of basic attention of state power are analysed on the different stages of economic development of country. The shown possibility of the use is for the estimation of influence of state administration on the competitiveness of methodology of estimation of index of investment climate.

Ключові слова: Конкурентоспроможність, державне управління, методика, оцінка, рейтинг.

Keywords: Competitiveness, state administration, methodology, estimation, rating.

У світі практично загально визнано, що сталий розвиток країни досягається при одночасному фокусуванні зусиль суспільства та інститутів державного управління на двох взаємопов'язаних напрямках: по-перше на забезпеченні свобод та прав громадянина, що забезпечує демократичний розвиток та соціальну сталість розвитку країни, і по-друге при фокусуванні на економічному розвитку та розкритті економічного потенціалу нації, що забезпечує підвалини для розвитку країни [1, 2].

Також загально визнано, що економічний розвиток в глобалізованому світі в значному ступені залежить від як від загального рівня розвитку економіки країни, так і від рівня адміністративних перешкод для бізнесу, тобто від складності ведення самостійної економічної діяльності, і в кінці-кінців від вартості ведення бізнесу. Чим нижче адміністративна вартість ведення бізнесу, тим більш високі показники розвитку країни. Також адміністративна вартість ведення бізнесу суттєво впливає на конкурентоздатність як окремих суб'єктів господарювання, так і, опосередковано, областей і регіонів країни та країн в цілому. Одним з загальносвітових показників сталості розвитку країни та її потенціалу є рівень відкритості її економіки та привабливості інвестування в країну [3].

Науково-теоретичні аспекти конкуренції були започатковані та узагальнені А.Смітом. Дослідження конкуренції як економічної категорії, проводили Д.Рікардо, Й.Шумпетер, Дж.Сакс, М.Портер та інші. Питання вивчення проблем конкуренції та конкурентоспроможності знайшли відображення в наукових працях і вітчизняних вчених, зокрема, Я.Б.Базилука, І.В.Крючкової, С.М.Кваші, В.М.Гейця, М.Й.Маліка, Б.Й.Пасхавера, П.Т.Саблука, Я.А.Жаліло. Але подальше дослідження взаємозв'язку між конкурентоспроможністю країни та адміністративною вартістю ведення бізнесу є актуальним завданням.

Метою статті є аналіз конкурентоспроможності з позиції системи державного управління.

Термін "конкуренція" в широкому сенсі означає змагання, суперництво. Як економічна категорія, конкуренція – це економічна боротьба, суперництво між відокремленими виробниками продукції, робіт, послуг щодо задоволення своїх інтересів, пов'язаних з продажем цієї продукції, виконаних робіт, наданням послуг.

У теорії прийнято говорити про такі види конкурентоспроможності як:

- національна конкурентоспроможність;
- конкурентоспроможність підприємства;
- конкурентоспроможність товару, продукції.

Національна конкурентоспроможність (з англійської *national competitiveness*) - багатовимірний термін, який найчастіше означає :

1. Здатність країни добитися високих темпів економічного зростання, які були б сталі в середньо- та довго- строковій перспективі;
2. Здатність компаній під прапором країни успішно конкурувати на глобальному ринку;
3. Рівень продуктивності факторів виробництва в країні.

Підвищення національної конкурентоспроможності часто ототожнюється з ростом життєвих стандартів і прискоренням економічного зростання.

Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (*International Institute for Management Development*), який випускає щорічники по оцінці Національної конкурентоспроможності (*The Annual World Competitiveness Yearbook*), поняття національної конкурентоспроможності визначається як: «Сфера економічних знань, що аналізує факти і політику, які формують здатність країни створювати і підтримувати умови, що забезпечують створення додаткової вартості з боку підприємств і вищий рівень добробуту населення» [4].

Ідея про те, що конкурентоспроможність є передумовою економічного росту та добробуту займає усе більш центральне місце. В той же час підходи до визначення комплексного показника національної конкурентоспроможності суттєво розходяться. Найчастіше комплексним індикатором приймається ВВП на душу населення (Всесвітній економічний форум), рівень життя (Рада з промислової конкурентоспроможності США), рівень життя і соціальний добробут (Європейська Комісія).

З урахуванням того, що ріст ВВП вважається ключовим завданням економіки, Всесвітній економічний форум вважає, що в основному він базується на трьох основах: макроекономічних умовах, якості публічних інститутів (якості державного управління) і технологіях.

Важливість макроекономічної стабільності для росту доводиться негативними наслідками макроекономічних обурень, за яких суб'єкти господарювання не можуть приймати обґрунтованих та інформованих рішень в обстановці, коли темпи інфляції вимірюються сотнями одиниць, що зазвичай відбувається в результаті виходу з-під

контролю державних фінансів. Банківська система (яка грає життєво-важливу роль, якщо економіка повинна рости в середньостроковій і довгостроковій перспективі) не може функціонувати при великому дефіциті бюджету (особливо якщо в результаті воно змушує банки виділяти йому позики по процентну ставку нижче за ринкову). Держава не може ефективно надавати свої послуги, якщо вона вимушене виплачувати величезні відсотки по минулих боргах. А бізнес несе зайві втрати, оскільки податки, які він платить, розтрачуються урядом.

Якість державних інститутів потрібна і для гарантування виконання контрактів, і в ширшому сенсі для того, щоб принцип верховенства права стали нормою економічної діяльності. Не дивлячись на те, що в умовах ринкової економіки добробут значною мірою створюється господарюючими суб'єктами приватного бізнесу, ці суб'єкти працюють у рамках країни і мають справу з інституціями, створеними урядом. Важливо щоб правова і судова система гарантувала права власності. Приватні компанії не можуть ефективно працювати в середовищі, де контракти не виконуються, або принцип верховенства права дотримується в слабкій мірі або не дотримується взагалі. Фірми можуть визнати для себе занадто дорогим (чи неможливим) ведення бізнесу в країнах з неприборканою корупцією.

У довгостроковій перспективі економічний ріст неможливий без технологічних удосконалень, навіть незважаючи на значні інвестиції у інфраструктуру та капітал. Науково-технічний прогрес лежить в основі економічного зростання.

У своїх роботах М.Портер стверджував [5], що існують взаємно діючі чотири фактори, результатом яких є швидкий ріст продуктивності. Цими чотирма факторами (так званий чотирикутник Портера) є:

1. Умови факторів виробництва:
 - кількість, навички і витрати на персонал;
 - кількість, якість, доступність і вартість фізичних (наприклад надра) ресурсів країни;
 - наявні у країні ресурси знань, у тому числі наукові, технічні і управлінські знання, що впливають на кількість і якість товарів і послуг;
 - об'єм і вартість капіталу, що мається в наявності для фінансування господарської діяльності;
 - тип, якості і споживчі витрати на інфраструктуру, включаючи енергетичну та транспортну систему країни, систему комунікацій, систему охорони здоров'я і інші чинники, що безпосередньо впливають на якість життя в країні.
2. Умови попиту:
 - склад попиту на внутрішньому ринку, існуючі ринкові ниші, вимогливість споживачів і те, наскільки добре потреби покупців на внутрішньому ринку передбачають потреби на інших ринках;
 - обсяг і темпи росту внутрішнього попиту;
 - шляхи інтернаціоналізації внутрішнього попиту і виведення продукції і послуг країни на зарубіжні ринки.
3. Пов'язані галузі:

- наявність конкурентоздатних в міжнародному масштабі галузей-постачальників, що створюють переваги наступних галузей у виробничому ланцюзі через ефективний, ранній або швидкий доступ до їх економічно ефективного вкладу;

- конкурентоздатні в міжнародному масштабі пов'язані виробництва, які можуть координувати і спільно здійснювати діяльність в ланцюгу створення додаткової вартості, або виробників компліментарних продуктів.

4. Стратегія, структура і конкуренти суб'єктів господарювання:

- способи, яким здійснюється управління суб'єктом господарювання і її конкуренція;

- цілі, яких суб'єкти господарювання прагнуть досягти, мотивація їх співробітників і менеджерів;

- об'єм внутрішньої конкуренції, створення і збереження конкурентних переваг у відповідній галузі.

Системний характер цього чотирикутника з одного боку сприяє виникненню кластеринга, а з іншого доводить важливість та залежність конкурентоспроможності від якості державного управління.

Також слід відмітити, що успіх політики розвитку конкурентоспроможності багато в чому залежить від стадії розвитку національної економіки. Підрозділ на три стадії розвитку також лежить в основі положень конкурентоспроможності, що запропоновано Всесвітнім економічним форумом [6]:

- Факторна стадія - поширюється на країни з найнижчим рівнем розвитку, для яких мобілізація основних виробничих чинників (земля, сировинні товари і некваліфікована праця) є основною умовою макроекономічного росту. На цій стадії основною ціллю уряду має бути забезпечення загальної політичної і макроекономічної стабільності і досить вільні ринки, щоб забезпечити ефективне розпорядження сировинними товарами і некваліфікованою працею. Це має відбуватись як для вітчизняних суб'єктів, так і шляхом залучення іноземних інвестицій. Для цієї категорії країн ціна є головним активом в глобальній конкурентоспроможності, а локомотивом просування в другу групу є асиміляція технологій через імпорт та прямі іноземні інвестиції.

- Інвестиційна стадія (орієнтовано на ефективність) – притаманна країнам, що мають статус середньої прибутковості, де конкурентоспроможність досягається шляхом використання світових технологій у внутрішньому виробництві. Прямі іноземні інвестиції, спільні підприємства і аутсорсінг дозволяють інтегрувати національну економіку у світову систему. На цій стадії уряду необхідно приділяти увагу фізичній інфраструктурі (порти, телекомунікації, дороги) і правовій базі (митниця, податки, законодавство про господарську діяльність) щоб забезпечити більш повну інтеграцію в глобальні ринки.

- Інноваційна стадія – притаманна країнам з високим рівнем економічного розвитку, які зробили перехід від економіки, що імпортує технології, до економіки, що створює технології. За цих умов починає проявлятися критичний зв'язок між конкурентоспроможністю і високим рівнем освіти (особливо, у сфері точних і природних наук) і здатністю швидко розробляти, впроваджувати та переходити до нових технологій. Ця стадія вважається

найважчою, бо ця стадія розвитку, заснована на інноваціях, вимагає безпосередньої участі держави в заохоченні високих темпів інновацій через інвестиції, як приватні, так і державні, в наукові дослідження і розробки, вищу освіту і вдосконалення ринків капіталу і правової бази, підтримувальних відкриття нових високотехнологічних підприємств.

Необхідно також відмітити, що існують погляди, за якими ідея національної конкурентоспроможності визнається небезпечним захопленням. Так відомий економіст Пол Кругман вказує [7], що не дивлячись на те, що економічний зміст поняття «національна конкурентоспроможність» зводиться до поняття «продуктивності», використання в обговоренні економічної політики терміну «національна конкурентоспроможність» помилково і навіть небезпечно з наступних причин:

- концентрація на образі конкуренції країн ігнорує те, що велика частина можливих економічних труднощів визначається виключно внутрішніми чинниками - поза зв'язком з торгівлею на яких-небудь міжнародних ринках, і відповідно, рівень життя росте разом з абсолютним ростом продуктивності, а не з ростом продуктивності в порівнянні з іншими країнами;

- образ країн-конкурентів на емоційному рівні підриває виводи теорії міжнародної торгівлі - багатство країни пов'язане з міжнародною спеціалізацією і використанням порівняльних переваг, а тому наслідування концепції «національної конкурентоспроможності» може породити протекціонізм і торгові війни;

- застосоване до держави замість комерційної фірми поняття «конкурентоспроможність» є метафорою - адже на відміну від фірми у держави немає мірила конкурентоспроможності - балансу прибутків і збитків - і тому немає можливості зникнути в результаті розорення;

- акцент на міжнародній конкурентоспроможності може привести до підтримки малопродуктивних галузей національної економіки і може вплинути в напрямку зниження її життєвих стандартів.

У зв'язку з цим доцільно відмітити, що ці небезпеки надаються з позиції необхідності дотримання державою певних стандартів діяльності та базування на певному наборі принципів, серед яких основними є верховенство права та ринкова економіка. Верховенство права в державі вимагається бізнесом, бо це водночас гарантує дотримання контрактів всередині бізнес-середовища, так і сталих стосунків держави з бізнес-середовищем. А дотримання головних принципів в діяльності держави й становить завдання для державної влади та вимагає належної якості державного управління. Державне управління в сучасному глобальному світі стає одним з визначальних чинників національної конкурентоспроможності.

Таким чином слід визнати, що якість державного управління безпосередньо впливає і визначає рівень національної конкурентоспроможності, і окреме завдання становить національне вимірювання якості державного управління та отримання об'єктивних композитних індикаторів.

Одним з таких індикаторів може слугувати методика оцінки та моніторингу композитного індексу інвестиційного клімату в Україні (індекс IRRU), яка розроблена на замовлення

Державного агентства України з інвестицій та інновацій Інститутом власності і свободи у 2008-2009 році [8, 9]. Методика оцінки та моніторингу інвестиційного клімату IRRU розроблена як комплексна методика та базується на досвіді найкращих сучасних світових та вітчизняних методичних рекомендацій.

При розробці методики розрахунку Індексу IRRU було прийнято базовий постулат, що індекс з одного боку має розглядатись як комплексна оцінка інвестиційного клімату України, а з іншого боку індекс має надати додаткову інформацію до базового переліку макроекономічних статистичних показників. З позиції реалізації державної політики щодо створення в Україні привабливого та зрозумілого інвестиційного поля було обрано проведення оцінки з позиції мінімізації ризику інвестування, тобто оцінці адміністративних та інших перешкод, що розглядаються інвесторами як такі, що заважають виходу та діяльності на ринку, і зменшення яких призводить до зменшення ризиків інвестування та, відповідно, покращання інвестиційного клімату.

Комплексність Індексу IRRU визначається його розгалуженою та відкритою структурою, що складається з п'яти груп факторів з відповідними під-критеріями (політичні фактори; правові фактори; макроекономічні фактори; податкові фактори та регуляторні фактори).

Таким чином слід констатувати про високий взаємозв'язок між якістю державного управління та сталим розвитком національної конкурентоспроможності. Оцінки національної конкурентоспроможності доцільно забезпечувати з метою розробки та прийняття управлінських рішень органами державної влади країни. Одним з прикладів останніх методик як складової національної конкурентоспроможності може слугувати методика оцінки та моніторингу композитного індексу інвестиційного клімату в Україні.

Література:

1. Handbook on Constructing Composite Indicators. Methodology and user guide / OECD. 2008. – 162 p.
2. Research methodology / IMD World Competitiveness Yearbook, 2009. – [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://www.imd.ch/research/centers/wcc/research_methodology.cfm
3. Джон Салліван, Улучшение условий инвестирования путем коллективных действий частного сектора / Доклад на конференции «Свобода, торговля и мир: региональная повестка дня», Грузия, Тбилиси, 25-27 октября 2006 года – [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.cato.ru/georgia.php>
4. The IMD World Competitiveness Yearbook [Електронний ресурс] . – Режим доступу: <http://www.imd.org>
5. Портер М., Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / пер. с англ. И. Минервина; 2-е изд. — М. : Альпина Бизнес Букс, 2006. — 452 с.
6. Основні положення Звіту про Конкурентоспроможність України 2008 Назустріч економічному зростанню та процвітанню/ Всесвітній Економічний Форум. 2008. - 76с.
7. Krugman Paul. Competitiveness: a dangerous obsession / Foreign affairs. Vol.73, No.2., 1994. - P.28-44.
8. Характеристика інвестиційного клімату в Україні та перспективи його покращення / Москвін С.О. – ж. «Пріоритети», №2; УНЦПД, 2002. – С.2-8.
9. Ляпін Д.В., Москвін С.О. Методика розрахунку індексу інвестиційного клімату в Україні / ж. «Інвестиції: практика та досвід», №7 (квітень), 2010. – С.3-6.